

УДК 94:321.728|(477.8)“1918/1923”

DOI 10.69550/3041-1467.4.310335

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100; доцент кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та кадрової роботи, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, вул. Героїв Майдану, 32, м. Львів, Україна, індекс 79026 (vilnickiy@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4969-052X>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/H-4431-2017>

ScopusID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203399830>

Vasyl ILNYTSKYI

PhD hab. (History), Professor, Head of the Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100; Associate Professor of the Department of Mobilization, Organizational and Personnel Work, Human Resources and Defense Planning of the Petro Sahaidachnyi National Army Academy, 32, Heroyiv Maydana Str., Lviv, Ukraine, postal code 79026 (vilnickiy@gmail.com)

**ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЙ ЛІТОПИС БОРТЬБИ ЗА ДЕРЖАВНУ
НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ, СОБОРНОСТІ ЇЇ ЗЕМЕЛЬ**

(Рецензія на: Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія : у 4 т. / М. Кугутяк, М. Литвин, С. Павлюк, І. Соляр, І. Цепенда, співголови редакційної ради Т. 1: А-Ж. Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2018. 688 с.; Т. 2: З-О. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2019. 832 с.; Т. 3: П-С. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2020. 576 с.; Т. 4: Т-Я. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2021. 576 с.; (співавтори: М. Кугутяк, М. Литвин, С. Павлюк, І. Соляр, І. Цепенда, В. Великочий, О. Павлишин, О. Добржанський та ін. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0016769>)

Анотація. У публікації прорецензовано чотиритомне видання “Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923. Енциклопедія”, підготовлене провідними українськими вченими Олександром Реєнтом, Олександром Рубльовим, Олександром Лисенком, Миколою Литвином, Ігорем Соляром, Степаном Павлюком, Іваном Патрисяком, Олегом Павлишиним, Миколою Кугутяком, Володимиром Великочієм, Ігорем Цепендою, Миколою Вітенком, Олександром Добржанським, Андрієм Харуком та ін. У виданні розкриваються особливості державно-соборного процесу на українських землях у 1914 – 1923 рр. Наголошено, що авторський колектив особливу увагу приділив просопोगрафії теми, реконструюючи життєвий шлях не лише українських політиків, урядовців і військовиків, але і їхніх опонентів та ворогів. Водночас відзначимо розкриття особливостей формування центральних та місцевих органів влади ЗУНР, реформ (аграрна, освітня, фінансово-господарська) Української

Національної Ради і Державного секретаріату. Акцентовано на значній увазі авторів до проблеми формування Українського війська ЗУНР критичному аналізу дипломатії УНР і ЗУНР, діяльності їхніх місій на Паризькій конференції, окремих країнах Європи й Америки.

Ключові слова: українські національно-визвольні змагання, ЗУНР, УНР, біографістика.

ENCYCLOPEDIA CHRONICLE OF THE STRUGGLE FOR THE STATE INDEPENDENCE OF UKRAINE, THE COLLEGE OF ITS LANDS

(Review of: Western Ukrainian People's Republic 1918 – 1923. Encyclopedia: in 4 volumes / M. Kugutyak, M. Lytvyn, S. Pavlyuk, I. Solyar, I. Tsependa, co-chairmen of the editorial board T. 1: A-Z. Ivano-Frankivsk: Manuscript, 2018. T. 2: Manuscript-Lviv, 2019. T. 3: Manuscript-Lviv, 2020. T. 4: Manuscript-Lviv, 2021. (co-authors: M. Kugutyak, S. Pavlyuk, I. Tsependa, V. Velikochy, O. Pavlyshyn, O. Dobrzhansky, etc. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0016769>)

Abstract. *The publication reviewed the four-volume edition «Western Ukrainian People's Republic 1918 – 1923. Encyclopedia» prepared by leading Ukrainian scientists Oleksandr Reent, Oleksandr Rublev, Oleksandr Lysenko, Mykola Lytvyn, Igor Solyar, Stepan Pavlyuk, Ivan Patrilyak, Oleg Pavlyshyn, Mykola Kugutyak, Volodymyr Velikochii, Igor Tsependa, Mykola Vitenko, Oleksandr Dobrzhanskyi, Andriy Kharuk and others. The publication reveals the peculiarities of the state-council process on Ukrainian lands in 1914 – 1923. It is emphasized that the author team paid special attention to the prosopography of the topic, reconstructing the life path not only of Ukrainian politicians, government officials and soldiers, but also of their opponents and enemies. At the same time, we will note the disclosure of the features of the formation of the central and local authorities of the ZUNR, reforms (agrarian, educational, financial and economic) of the Ukrainian National Council and the State Secretariat. Emphasis is placed on the significant attention of the authors to the problem of the formation of the Ukrainian army of the Ukrainian People's Republic of China and a critical analysis of the diplomacy of the Ukrainian People's Republic of China and the People's Republic of China, the activities of their missions at the Paris Conference, certain countries of Europe and America.*

Keywords: *Ukrainian national liberation competitions, ZUNR, UNR, biography.*

Новітня російська агресія проти України вимагає від істориків і політиків урахування уроків Визвольних змагань першої половини ХХ ст., коли українські землі були вкотре інкорпоровані – силою зброї чи внаслідок закулісної дипломатії – до сусідніх держав, найбільше до підрадянської України, керівники якої завжди визначалися ленінсько-сталінським Кремлем. У зв'язку з цим актуальною для фахівців і любителів історії (педагогів, краєзнавців, старшокласників) є чотиритомне видання “Західно-Українська Народна Республіка 1918 – 1923. Енциклопедія”, яке підготували провідні науковці Інституту історії України НАН України (Олександр Реєнт, Олександр Рубльов, Олександр Лисенко), Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Микола Литвин, Ігор Соляр), Інституту народознавства НАН України (Степан Павлюк), Київського національного університету ім. Т. Шевченка (Іван Патриляк), Львівського національного університету ім. І. Франка (Олег Павлишин),

Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (Микола Кугутяк, Володимир Великочий, Ігор Цепенда, Микола Вітенко), Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича (Олександр Добржанський), Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного (Андрій Харук) та інших освітніх і музейних закладів. Загалом авторами праці стали 248 науковців і краєзнавців, які підготували 3269 нарисів, з них 2689 – просопографічного характеру. Особливо цінні також тематичні статті: про українські уряди, окремі міністерства, сусідні країни, міжнародні місії та ін. Оригінальними є тематичні картосхеми про формування органів української влади, дипломатію ЗУНР і УНР, тогочасні польсько-українську та російсько-українську війни, українську і зарубіжну дипломатію.

Пропонована читачам книга є своєрідним заклик до консолідації українських політиків, а також міжнародної спільноти підтримати новітнє українське державотворення, чого, на жаль, не сталося після розпаду Романівської і Габсбурзької монархій, коли країни Антанти в повоєнному українському питанні зробили ставку на Польщу, Угорщину, Румунію, Чехословаччину, а частково й Росію (насамперед білу і, зрештою, на Ризькій конференції 1921 р. – на більшовицьку). Власне рецензоване видання розкриває особливості державно-соборного процесу на українських землях у 1914 – 1923 рр. На відміну від офіційної української історіографії, автори книги вважають, що саме в таких хронологічних межах відбулася Українська національно-демократична революція. Нижню межу вони обґрунтовують вибухом Першої світової війни, в ході якої створено українські мілітарні формування, що після 1917 р. стали основою національної армії відродженої Української держави (соборної Української Народної Республіки). Верхня межа означає міжнародне визнання військової окупації Східної Галичини, розпуск еміграційного уряду Західно-Української Народної Республіки. У книзі фахово проаналізовано історіографію та археографію державно-соборного руху в Україні. Проаналізовано найважливіші збірки з історії УНР і ЗУНР в архівах України (Київ, Львів, Івано-Франківськ, Тернопіль, Чернівці), Австрії, Польщі, Німеччини, Ватикану. Чимало матеріалів особового походження після Другої світової війни потрапило до спецфондів московських архівів. Особливу увагу приділено просопографії теми, зокрема автори розкривають життєвий шлях не лише українських політиків, урядовців і військовиків, але і їхніх опонентів та ворогів.

Зацікавлять читачів нариси про Листопадовий чин 1918 р. у Львові, інших містах, містечках і селах Східної Галичини. Авторі стверджують, що перейняття влади від австрійської адміністрації відбулося здебільшого мирним шляхом, окрім західних повітів та міст, де переважало польське населення. Відзначено нейтралітет єврейських громад, представники яких вступили до Галицької армії, насамперед як лікарі.

У новій книзі показано особливості формування центральних та місцевих органів влади ЗУНР, реформи Української Національної Ради і Державного секретаріату, зокрема аграрну (передбачала надання 50 моргів землі передовсім сім'ям військовослужбовців після закінчення польсько-української війни), освітню (створення державних українських шкіл і приватних для національних меншин, насамперед поляків, євреїв, німців), фінансово-господарську (зміну мит і тарифів, транспортних послуг, введення національної валюти, тимчасово – місцевих грошових бонів у Золочеві, Тернополі та ін., нафтовидобутку у Дрогобицько-Бориславському басейні). Подано характеристику владній та партійній періодиці, яка видавалася у добу УНР-ЗУНР.

Чималу увагу приділено формуванню Українського війська ЗУНР, насамперед його фронтової формації – Галицької армії, а в її складі бригад і полків за територіальною ознакою. Розкрито формування її структур, які відповідали за озброєння, розвідку, матеріально-технічне забезпечення, нагородження, соціальний захист вояків і сімей загиблих. Висвітлено діяльність капеланської служби, реконструйовано службу та життєві дороги капеланів ГА, зокрема Андрія Бандери, Володимира Бекета, Франца Бонна, Михайла Карівця та ін.; чимало з них померли від тифу восени 1919 р. на Наддніпрянщині. Реконструйовано найважливіші операції ГА – штурм Львова наприкінці 1918 – на початку 1919 р., Вовчухівську та Чортківську наступальні операції 1919 р. Наведено факти про значну допомогу (кадрами, зброєю, продуктами) наддніпрянців Галицькій армії, яка почала поступати після проголошення Акта злуки УНР і ЗУНР у січні 1919 р. Об'єктивно проаналізовано перебування галицьких стрільців у стані Добровольчої (листопад-грудень 1919 р.) та Червоної армії (січень-квітень 1920 р.), після чого сотні галичан були репресовані у Кожухівському та Соловецькому концтаборах. Репресивні заходи щодо наших земляків розробляв ленінський Раднарком. Провокативну прокомуністичну агітацію серед галицьких стрільців проводили Галбюро при ЦК РКП(б) і ЦК КП(б)У, до діяльності яких залучали недавніх старшин ГА, членів Компартії Східної Галичини, а її діяльність координувалася Кремлем і Комінтерном.

Критично проаналізовано дипломатію УНР і ЗУНР, діяльність їхніх місій на Паризькій конференції, окремих країнах Європи й Америки. Показано особливість розгляду українського питання на Генуезькій та Ризькій конференціях, які фактично дозволили Польщі і більшовицьким республікам Росії та України розчленувати українські землі по Збручу.

Краєзнавців і представників туристичного бізнесу зацікавлять місця колективних та індивідуальних поховань учасників Визвольних змагань першої чверті ХХ ст. в Україні та закордоном. Зокрема наведено матеріали про поховання творців і захисників соборної України в Австралії (Ярослав Лавришко, Степан Барчинський, Василь Болюх, Степан Ванчицький, Григорій Лучаківський), Австрії (Броніслав Абель, Северин Іванович, Дмитро Катамай, Дмитро Коропатницький, Еміль Клюн, Ярослав Біберович, Ернест Брайте, Антін Варивода, Йосиф Ганінчак, Іван Ганкевич, Теофіл Горникевич, Антін Дольницький, Ірина Климкевич, Всеволод Левицький, Ярослав Литвинович, Євген Левицький, Омелян Лесняк, Григорій Микитей, Едмунд Шапарович, Осип Маланюк, Роман Дашкевич); Аргентині (Іван Волянський, Євген Онацький, Іван Вислоцький), Бельгії (Дмитро Кренжаловський, Степан Божик), Білорусії (Максим Запотічний, Яків Козак, Михайло Павлишин, Павло Павлишин), Бразилії (Андрій Долуд, Осип Крутій); Великобританії (Олекса Малиновський, Роман Борковський, Іларій Бабуняк); Венесуелі (Антін Король); Ізраїлі (Ізраель Вальдман, Соломон Гольдельман); Канаді (Йосип Бала, Павло Борецький, Євстахій Васишин, Степан Волинець, Олександр Гудзяк, Іван Гулай, Теодор Дацків, Василь Кавуля, Дмитро Микитюк, Степан Навроцький, Григорій Трух, Микола Урбанович, Василь Бабій, Олена Кесілевська, Іван Тиктор, Юліан Буцканюк, Василь Лаба, Богуслав Шашкевич, Мирон Кривуцький, Іван Король, Дмитро Головатий, Василь Яшан, Михайло Девоссер, Мирон Луцький, Тимотей Мацьків, Осип Станімір); Казахстані (Сильвестр Герасимович, Остап Кульчицький, Микола Творидло); Люксембурзі (Андрій Мельник); Молдові (Олександр Лучка); Нідерландах (Євген Коновалець); Німеччині (Степан Шухевич, Микола Василько, Михайло Дацків, Юрій Кудрик, Володимир Щуровський, Осип

Бойдуник, Степан Баран, Петро Голинський, Мирон Коновалець, Євген Побігуший, Юліан Щепарович, Євген Храпливий, Осип Гайдукевич; Дмитра Вітовського та Євгена Петрушевича перепоховано у добу незалежності у Львові), Польщі (Марко Безручко, Михайло Магальяс, Теодор Гірний, Василь Навроцький, Богдан і Лев Лепкі, Степан Смаль-Стоцький, Осип Назарук, Степан Томашівський, Лев Щепарович, Дмитро Загайкевич); Румунії (Зеновій Онишук, Андрій Бурачинський, Степан Зибачинський); Словаччині (Богдан Гнатевич, Михайло Каровець); Словенії (Іван Боберський); США (Антін Артимович, Олесь Бабій, Степан Заплатинський, Осип Караван, Осип Левицький, Роман Заячківський, Юрій Щепарович, Тома Котик, Володимир Левицький, Альфред Козак, Олександр Марітчак, Теодор Баб'юк, Володимир Білозор, Ілля Витанович, Степан Витвицький, Мирон Дольницький, Мирон Заклинський, Іван Козак, Іван Омелянович-Павленко, Лев Шанковський, Богдан Загайкевич, Олександр Бородайко, Михайло Гайворонський, Роман Долинський, Мирон Зарицький, Дмитро Ерстенюк, Северин Левицький, Ярослав Барнич, Антін Батюк, Іван Зрада, Йосип Гіряк, Мирон Головінський, Володимир Галан, Олекса Катамай, Лонгин Цегельський, Михайло Хронов'ят); Узбекистані (Дмитро Левицький); Уругваї (Северин Байгерт); Франції (Михайло Омелянович-Павленко, Осип Мельникович, Олександр Бойків, Роман Голіян, Володимир Генбачов, Володимир Кубійович, Олександр Кульчицький, Володимир Янів); Хорватії (Степан Чмелик, Мілутін Кватернік); Чехії (Андрій Аліськевич, Агенор Артемович, Ярослав Індишевський, Степан Ключурак, Микола Лепкий, Євген Носковський), Швейцарії (Антін Чернецький, Омелян Нижанківський, Сидір Гардецький). Чи не найбільше репресованих діячів ЗУНР знайшли свій спочинок в підрадянській Україні та Росії (Осип Микитка, Роман Дудинський, Омелян Колодницький, Семен Горук, Володимир Іванчук, Микола Миколишин, Сидір Яросевич, Євген Ясеницький, Клим Коник, Ілля Федунік, Андрій Баб'юк, Василь, Володимир і Петро Дідушки, Микола Ерстенюк, Михайло Козоріз, Антін Крушельницький, Федір Замора, Михайло Лозинський, Василь Бобинський, Осип Букшований, Семен Вітик, Іван Горняткевич, Михайло Дацків, Іван Кипріян, Василь Коссак та багато інших). Марковано також поховання діячів ЗУНР на території центральних та західних областей України, подано світлини пам'ятників діячам ЗУНР. Авторам книги вартувало би більше уваги приділити діаспорній літературі, спогадам учасників та очевидців подій, археографічним колекціям, які потрапили до московських архівів.

Рецензована книга стане в нагоді всім, хто досліджує геополітику в Центрально-Східній Європі, зовнішню і внутрішню політику урядів УНР і ЗУНР, стан сучасної історичної політики в незалежній Україні.

*Рецензія надійшла до редакції 9 березня 2024 р.
Рецензія рекомендована до публікації 31.05.2024.*

УДК 930(100=161.2)“1940/1980”:930(477)(092)“18/19”
DOI 10.69550/3041-1467.4.310363

Лідія ЛАЗУРКО

докторка історичних наук, професорка кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка., вул. Лесі Українки, 46, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (lazurkol@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-9748-9249

Researcher ID: D-4089-2019

Lidii LAZURKO

PhD hab. (History), Full Professor, Department of Ukraine's History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 46 Lesia Ukrainka Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (lazurkol@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-9748-9249

Researcher ID: D-4089-2019

ЗАКОРДОННА ГРУШЕВСЬКІАНА

(Рецензія на монографію: Сабінський Михайло. Постать Михайла Грушевського в українській закордонній історіографії 1940 – 1980-х рр.)¹)

Анотація. У публікації прорецензовано монографію Михайла Сабінського, присвячену сприйняттю в українській закордонній історіографії впродовж 1940–1980-х рр. наукової творчості та суспільно-політичної діяльності Михайла Грушевського. Висвітлено підхід автора у представленні еволюції рецепції спадщини видатного історика, проаналізовано появу перших біографічних нарисів. Охарактеризовано трактування М. Сабінським ювілейної грушевськіади та становлення грушевськознавства як академічної дисципліни. Акцентовано на науковій новизні праці, пов'язаній із розширенням джерельної бази і представленням авторської періодизації закордонної грушевськіани.

Ключові слова: М. Грушевський, біографістика, інтелектуальна біографія, історіографія, рецепція творчості М. Грушевського, українська діаспора.

FOREIGN HRUSHEVSKY STUDIES

**Review of the monography: Sabinsky M. Mykhailo Hrushevsky
in foreign Ukrainian historiography in 1940 – 1980**

Abstract. The publication reviews the monograph by Mykhailo Sabinsky on the perception of Mykhailo Hrushevsky's scientific work and socio-political activity in Ukrainian foreign historiography in the 1940 – 1980. The author's approach to presenting the evolution of the reception of the legacy of the outstanding historian is highlighted, the appearance of the first biographical sketches is analysed. M. Sabinsky's interpretation centenary of M. Hrushevskyi and the formation of scientific Hrushevsky studies as an academic discipline are characterised. The article emphasises the scientific novelty of the work, related to the expansion of the source base and the presentation of the author's periodisation of foreign Hrushevskyi studies.

¹ Сабінський М. Постать Михайла Грушевського в українській закордонній історіографії 1940 – 1980-х рр. Харків : Мачулін, 2024. 264 с.

Key words: *M. Hrushevsky, biography, intellectual biography, historiography, reception of creativity M. Hrushevsky, Ukrainian diaspora.*

Монографія Михайла Сабінського присвячена сприйняттю й осмисленню творчої спадщини М. Грушевського українськими закордонними інтелектуалами впродовж 1940 – 1980-х рр. – особливо драматичного періоду національної історичної науки, що потребував осмислення (Тельвак, 2021) Автор здійснив цілісну реконструкцію феномену рецептивної грушевськіани, вперше в історіографії дослідивши її як самостійну наукову проблему від етапу становлення і до часу дисциплінарного оформлення та розвитку.

У передмові автор традиційно обґрунтовує актуальність обраної теми, перераховує поставлені в монографії завдання та окреслює новизну дослідження. На переконання М. Сабінського, звернення до витоків наукового грушевськознавства актуалізує переосмислення ролі та значення української закордонної історіографії.

Опрацювання історіографії проблеми дало можливість автору окреслити низку актуальних дослідницьких напрямів у вивченні закордонної грушевськіани: її докладнішого осмислення та реінтерпретації з урахуванням джерельної бази, що постійно зростає. Науковою новизною позначена й запропонована авторська схема класифікації джерельної бази дослідження, основу якої складають дослідницькі опрацювання, матеріали преси (зокрема наукової) та джерела особового походження. Оригінальною є й внутрішня періодизація дослідження, адже до сповідуваного класичного поділу на переднаукове та наукове вивчення спадщини М. Грушевського введено хронологічно нетривалий, але ключовий період – святкування столітнього ювілею історика впродовж 1966 р., що задало імпульс розвитку цілком нової історичної дисципліни. У контексті цього значну увагу М. Сабінський присвячує діяльності Л. Винара – одного з головних “промоутерів” цього дійства. Значне методологічне навантаження в роботі має термінологічний апарат сучасної історіографії, майстерно застосований автором, що уможливило організацію емпіричного матеріалу у високорівневий науковий текст.

Для осмислення проблематики закордонної грушевськіани М. Сабінський використав інструментарій нової культурно-інтелектуальної історії, що допомагало постійно тримати в полі зору історико-культурне тло становлення й еволюції історіографічних моделей та враховувати вплив позанаукових чинників на процес осмислення інтелектуального доробку. Також відзначимо, що такий підхід у вивченні дискусій, які точилися на еміграції довкола творчості і діяльності М. Грушевського, показує наскільки різноманітним було їх сприйняття і пояснює ідеологічні підоснови цього. Водночас автор актуалізує проблему рецепції доробку закордонних українських дослідників західними інтелектуалами та висвітлює перипетії у виданні англійською мовою “Історії України-Руси”.

Глибиною аналізу відзначається дослідження автором рецепції інтелектуальної творчості та громадсько-політичної діяльності М. Грушевського у 1940–1965-х рр., багато сюжетів якої так докладно висвітлено вперше. М. Сабінському вдалося показати, як відбувалася трансформація інтерпретацій доробку вченого, як в українському закордонному середовищі змінювалися оцінки його діяльності та уявлення про нього самого, як науковці поволі позбувалися ідеологічних шор, очищаючи дослідницьке поле. Автор акцентує на важливості цього етапу студій, адже саме тоді спостерігався поступовий відхід українознавства від концепцій попередньої доби та його зближення із західною соціогуманітаристикою. Як результат – поверхові, позначені надмірною емоційністю оцінки вченого та його доробку (Тельвак, Сабінський, 2022) поступаються академічним студіям

Б. Крупницького, Д. Чижевського, О. Оглоблина та ін. У підсумку це стало тим ґрунтом, на якому у наступний період грушевськознавство уже інституціоналізується.

Розумінню того, що стало безпосереднім поштовхом до творення грушевськознавства як окремого напрямку студій автор присвячує наступний розділ свого дослідження. У ньому детально аналізуються заходи із відзначення столітнього ювілею від дня народження М. Грушевського, відстежується розширення історіографічної проблематики та перебіг тодішніх дискусій. М. Сабінський аргументовано доводить, що ця ініціатива, основою якої були наукові конференції (і автор цілком слушно акцентує на цьому, демонструючи як змінювалася наукова парадигма), стала потужним фактором консолідації доволі розрізненої еміграційної спільноти, у результаті чого постала своєрідна конвенція трактування М. Грушевського як Великого Українця. Це, проте, не зменшувало гостроти дискусій і не сприяло спрямуванню наукового обговорення у виключно компліментарне русло.

У академічному плані потреба контекстуального та полідисциплінарного осмислення феномену Грушевського значно розширила репертуар присвячених йому студій. М. Сабінський, майстерно оперуючи матеріалами дискусій, що супроводжували цей процес, детально реконструює “визрівання” ідей зі створення наукового грушевськознавства. Цілком погоджуємося з автором, що потужність заданого ювілейними заходами історіографічного імпульсу зумовили динаміку поступу цієї українознавчої галузі в наступні десятиліття.

Саме розвитку нової академічної дисципліни й присвячено заключний розділ цієї монографії. Автор, залучаючи значний репертуар джерел, детально прослідковує як – від ідеї до дисциплінарного оформлення – відбувалося становлення грушевськознавства. Значну увагу присвячено розвитку нової дисципліни, яка теоретизувалася та інституційно розбудовувалася. Відзначимо тут цілком новаторське трактування М. Сабінським грушевськознавства як своєрідної комунікаційної платформи, що стала “основою для проведення періодичних представницьких наукових форумів, на яких налагоджувалася інтенсивна міждисциплінарна взаємодія”. У висліді, як показує автор, це поживило дослідницьку практику, збагатило та поглибило спеціалізацію ґрунтованих на підставах західної гуманітаристики грушевськознавчих студій.

Відзначимо також, що автор фокусується і на проблемах, з якими стикалася нова дисципліна в означений період, що значно виопуклює картину нелінійного поступу цих студій, зумовленого як науковими, так і позанауковими чинниками. М. Сабінський показує як грушевськознавство еволюціонувало від популяризаторства до наукових аналітико-синтетичних студій. Не можна не погодитися з автором у тому, що “досягнутий наприкінці 1980-х рр. солідний академічний рівень діаспорного грушевськознавства уможливив здобутки материкової історіографії в її осмисленні феномену Велико-Українця після здобуття незалежності”.

Обґрунтованими та виваженими є висновки про специфіку закордонного грушевськознавства 1940 – 1980-х рр.: його неперервний характер, та, назагал, консолідуюче (як в національному, так і в інтелектуальному плані) спрямування. М. Сабінський переконливо доводить, що розбіжності у трактуванні інтелектуального доробку М. Грушевського та, більшою мірою, в оцінках його суспільно-політичної праці, зумовлювалися політичними поглядами дослідників, їхньою приналежністю до різних ідеологічних таборів. Автор цілком слушно визнає відзначення столітнього ювілею М. Грушевського за певну кульмінаційну подію у оцінці масштабів цієї особистості, що не тільки перезапустила процес осмислення доробку вченого, а й дала старт інспірованої

та реалізованої Л. Винаром ідеї дисциплінарного оформлення грушевськознавства як самостійної міждисциплінарної галузі. Саме це, як аргументовано доводить М. Сабінський, стало поштовхом розвитку грушевськознавчих студій, їх інституалізації впродовж 1968 – 1989 рр., що вивело осмислення феномену М. Грушевського на новий академічний рівень.

Попри очевидні позитивні результати дослідження, потребує уточнення низка питань, зокрема про окреслені хронологічні межі, за які автор вимушено виходить, не обумовлюючи цього. На тлі представлення історіографії проблеми та ґрунтовного розкриття її джерельного потенціалу, було б доречно більше уваги приділити теоретико-методологічним підходам дослідження, хоч би через представлення основних понять культурно-інтелектуальної історії.

Підсумовуючи аналіз змістовного монографічного дослідження М. Сабінського, відзначимо цілковиту реалізацію сформульованих у вступі до книги завдань, у результаті чого наукове грушевськознавство збагатилося солідним узагальнювальним дослідженням проблеми рецепції творчості та діяльності М. Грушевського у найбільш важливий період – від становлення до формування академічного статусу. Важливо також відзначити, що автор бачить перспективи розвитку грушевськознавства, пов'язані з продовженням пошуків у архівних колекціях поза межами України та новими сюжетами сприйняття вченого і відстежування його впливу у різних, як фахових, так і не фахових середовищах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Сабінський, М. (2024). Постать Михайла Грушевського в українській закордонній історіографії 1940 – 1980-х рр. Харків. 264 с.

Тельвак, В., Сабінський, М. (2022). “Бої за Грушевського”: доба Української революції в дискусіях діаспорних інтелектуалів повоєнного двадцятиліття. *Eminak*, 1 (37), 100–109. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2022.1\(37\).574](https://doi.org/10.33782/eminak2022.1(37).574)

Тельвак, В. (2021). Сучасне грушевськознавство: здобутки, втрати, перспективи. *Український історичний журнал*, 5, 4–16. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.05.004>

REFERENCES

Sabinskyi, M. (2024). Postat Mykhaila Hrushevskoho v ukrainiskii zakordonnii istoriografii 1940 – 1980-kh rr. [Mykhailo Hrushevsky in foreign Ukrainian historiography in 1940 – 1980]. Kharkiv. 264 s. [in Ukrainian]

Telvak V., & Sabinskyi, M. (2022). “Boi za Hrushevskoho”: doba Ukrainkoï revoliutsii v diskusiiakh diaspornykh intelektualiv povoiennoho dvadtsiatylittia. [“Battles for Hrushevskyi”: era of Ukrainian revolution in the diaspora intellectuals discussions of post-war twenty years]. *Eminak*, 1 (37), 100–109. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2022.1\(37\).574](https://doi.org/10.33782/eminak2022.1(37).574) [in Ukrainian]

Telvak, V. (2021). Suchasne hrushevskoznavstvo: zdobutky, vtraty, perspektyvy [Modern Hrushevsky studies: achievements, defeats, prospects]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5, 4–16. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.05.004> [in Ukrainian]

*Рецензія надійшла до редакції 10 квітня 2024 р.
Рецензія рекомендована до публікації 31.05.2024.*